

MA'NAVIY MEROS VA SINERGETIK TAFAKKUR ASOSIDA YOSHLARNING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISH

Raxmanov Bahodir Ubaydulloyevich, Samarqand davlat
universiteti

ENHANCEMENT OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF YOUTH BASED ON SPIRITUAL HERITAGE AND SYNERGISTIC THINKING

Raxmanov Bahodir Ubaydulloyevich, Samarkand State University

ПОВЫШЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИ НА ОСНОВЕ ДУХОВНОГО НАСЛЕДИЯ И СИНЕРГЕТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Рахманов Баходир Убайдуллоевич, Самаркандский
государственный университет

<https://orcid.org/0009-0001-7836-8460>

e-mail:

bagadir7777@mail.ru

Annotatsiya: Maqola zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy va ma'naviy-mafkuraviy o'zgarishlar sharoitida yoshlarning intellektual salohiyatini shakllantirishning dolzarb muammosiga bag'ishlangan. Yoshlarning o'zligini, vatanparvarligini anglashi, milliy qadriyatlar va an'analarni saqlab qolish va mustahkamlash zarurligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yoshlar dunyoqarashiga ta'sirning turli jihatlarini, shu jumladan ma'naviy meros va sinergik fikrlashning ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, intellektual salohiyat, yoshlar, ma'naviy meros, sinergika, vatanparvarlik, nochiziqli tafakkur.

Abstract: The article is devoted to the current problem of the formation of the intellectual potential of young people in the context of modern socio-economic, political-legal and spiritual-ideological changes. Particular attention is paid to the need for young people to realize their identity, patriotism, as well as the preservation and strengthening of national values and traditions. Various aspects of influence on the worldview of young people are considered, including the importance of spiritual heritage and synergetic thinking.

Key words: intellectual potential, youth, spiritual heritage, synergetics, patriotism, nonlinear thinking.

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме формирования интеллектуального потенциала молодежи в условиях современных социально-экономических, политико-правовых и духовно-идеологических изменений. Особое внимание уделяется необходимости осознания молодежью своей идентичности, патриотизма, а также сохранения и укрепления национальных ценностей и традиций. Рассматриваются различные аспекты влияния на мировоззрение молодежи, включая важность духовного наследия и синергетического мышления.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, молодежь, духовное наследие, синергетика, мышление, патриотизм, нелинейное мышление.

KIRISH. Bugungi kunda dunyodagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ma'naviy-mafkuraviy jarayonlarning keskinlashuvi oqibatida inson ongi va mafkurasiga, ayniqsa yoshlarning dunyoqarashi, ruhiyati va ma'naviy olamiga ta'sir o'tkazish, o'z manfaatlariga xizmat

qildirish avj olmoqda. Bunday jarayonlarda yoshlarimizning o'zligini anglashi, bilishi, o'zimizga xos milliy qadriyat va an'alarimizga, milliy manfaatlarimizga sodiq qolgan holda chinakam vatanparvar, insonparvar, ma'naviyati yuksak, intellektual salohiyati yuksak bo'lislari

nihoatda muhimdir. Shuning uchun o'sib kelayotgan yosh avlodning ijtimoiy, ma'naviy hayotining kognitiv asoslarining o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish, ularga Yangi O'zbekiston mafkurasini singdirish, ma'naviy merosimizga nisbatan evristik yondashuvlarini shakllantirish, nohiziqli tafakkur tarzi orqali har qanday tashqi mafkuraviy, siyosiy va ijtimoiy tahdidlarga javoban ma'naviy immunitetini kuchaytirish nihoatda muhim masaladir. Zero, "Bugungi murakkab zamonda yoshlarni jismoniy va ma'naviy barkamol insonlar etib tarbiyalash biz uchun g'oyat muhim vazifa bo'lib qolmoqda"[1]. Bunday vazifani amalga oshirish esa avvalo har bir vatandoshimizning fuqarolik burchi, shuningdek, ziyolilar, maorif va ilm ahlining faoliyatida muhim strategik maqsad sifatida belgilanishi kerak.

Shu nuqtayi nazardan, yoshlarning jismoniy va ma'naviy barkamolligini ta'minlash, ularning intellektual salohiyatlarini oshirish uchun boy ma'naviy merosimizni yangi metodologiyalar asosida o'rganib, tadqiq etishimiz, ta'lim va tarbiya, fan, madaniyat va boshqa sohalarga sinergetik tafakkur asosida yondashish lozim. Zero Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Bugungi kunda mamlakatimizni yangilash va modernizatsiya qilish, uni innovatsion asosda rivojlantirish, o'z oldimizga qo'ygan ko'p qirrali va murakkab vazifalarni amalga oshirish maqsadida biz zamonaviy va kreativ fikrlaydigan, har qanday vaziyatda ham mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan, g'ayrat-shijoatli, intellektual salohiyati yuksak, vatanparvar yosh kadrlarga davlat va jamiyat boshqaruvida muhim vazifalarni ishonib topshirmoqdamiz"[2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Mustaqillik yillaridanoq Yoshlar intellektual salohiyatini oshirishga alohida e'tibor qaratib kelingan. Ayniqsa, so'nggi yillarda bu borada tub islohotlar, tarixiy ishlar amalga oshirildi. Xususan, ta'lim tizimini tubdan isloh etish, tarbiya masalasiga keng jamoatchilikni jalb etish, milliy qadriyatlarimiz, merosimizni o'rganish, yangi zamonaviy ilmiy laboratoriyalarni tashkil etish, yoshlarni kasb-hunarga o'rgatish, ularning ijtimoiy mavqeyini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Bu ishlar esa uzluksiz davom etishi uchun yangi islohotlar va ilmiy izlanishlar talab etilishini ham unutmaslik kerak. Chunki biz yashayotgan davr taqozosiga ko'ra, jamiyat g'oyalarini generatsiya

qilish imkoniyati, barcha sohalarda yangilik kiritish, buning uchun yetarli shart-sharoit yaratish va resurslarni hozirlash, ulardan unumli foydalanish intellektual salohiyat darajasi, aniqrog'i inson kapitalidan foydalana olish darajasi bilan bog'liqdir. Shunday ekan, yoshlarning intellektual salohiyatlarini oshirish orqali biz Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ko'zda tutilgan taraqqiyot darajasiga yetishimiz mumkin. Eng muhimi buning uchun mamlakatimizda barcha sharoit va imkoniyatlar yaratilgan, faqat undan foydalanish ko'nikmasini shakllantirishimiz lozim xolos. Bu borada esa olimlarimiz, umuman ziyoli ahlidan yangicha yondashuvni, ilmiy kashfiyot va ixtirolar, izlanishlar, sifatli ta'lim va tarbiya metodikalari, ma'naviy yangilanish va rivojlanish talab etiladi.

Yuqoridagi maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda yoshlarning intellektual salohiyatlarini oshirishda muhim omillardan biri bo'lgan ma'naviy merosimizni chuqur o'rganish, uning yangi ilmiy mohiyatlarini kashf etish, jumladan, ma'naviy vorislik va sinergetik g'oyalar asosida evristik ahamiyatini tadqiq etish muhim masalalardan hisoblanadi. Zero "Hozirgi dunyoning globallashuvi shunday bir mavqedaki, hal qiluvchi omil harbiy qudratda emas, balki intellektual salohiyatda, fikrda, aqlda, ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirishda bo'lib qolmoqda"[3] Bu borada esa sinergetik yondashuv, sinergetik tafakkur, sinergetik madaniyat asosida yoshlarga ta'lim va tarbiya berish har qanday murakkab vaziyat va yangi rivojlanish tendensiyasida zamonaviy ilmiy dasturulamal bo'la oladi.

MUHOKAMA. Bugungi kunda intellektual salohiyati yuksalayotgan mamlakatlar barcha sohada yetakchi va barqaror taraqqiyot sari qadam qo'ymoqda. Ayniqsa, hozirgi zamon talabi bilan fan, ta'lim, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyotning mavqeyi oshishi bilan yangi industrial jamiyat, axborot jamiyatiga o'tish uchun inson intellektual salohiyati yuksalishining muhimligini ham taqozo etmoqda. Ayniqsa ta'lim tizimidagi yondashuv bu borada nihoatda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun mamlakatimizda ta'lim va uning sifatiga alohida e'tibor qaratilib, buning uchun yetarlicha sharoit va imkoniyatlar yaratilmoqda. Bu albatta bejiz emas, sababi rivojlangan barcha davlatlarda, jumladan, AQSH, Xitoy, Janubiy Koreya, Yaponiya, Singapurda ta'lim tizimi doimiy e'tiborda hisoblanadi. Amerikalik

ekspertlarning fikriga ko'ra, ta'lim tizimiga qilingan 1 dollarlik xarajat, 36 dollar daromad qilishga imkon beradi[4]. Shuning uchun Prezidentimiz har bir ma'ruzalari va murojaatlariga yoshlarga ilm berish, ta'lim sifatini oshirishga alohida urg'u beradilar: "Men har gal yoshlar bilan uchrashganimda, "Ilmni qadrlang, ilmga intiling!" degan so'zlarni takrorlashdan aslo charchamayman. O'zingiz ko'ryapsiz, dunyoda o'qigan, zamonaviy ilm va hunarlarni puxta egallagan, yosh avlodini ayni shu ruhda tarbiyalagan xalqlar, davlatlar jadal rivojlanmoqda. Yangi O'zbekiston yoshlari ham ana shunday yuksak darajalarga ko'tarilishi uchun biz albatta barcha imkoniyatlarni ishga solamiz"[1]. Darhaqiqat, mamlakatimizda taraqqiyotning muhim omili hisoblanadigan inson kapitalini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim tizimini rivojlantirish, sifat o'zgarishlariga e'tibor qaratish va samaradorligini oshirish, barcha fanlarni rivojlantirish, ilmiy salohiyatini oshirish, innovatsion tizimni rivojlantirish va ma'naviy darajani yuksaltirish borasida o'tkazilayotgan islohotlar zamirida ham intellektual salohiyatni oshirish maqsadi mujassamlashgandir. Jamiyatda intellektual salohiyatni oshirish va shu orqali milliy manfaatlarimizni himoya qilgan holda yangi taraqqiyot bosqichiga ko'tarilish uchun ham bu borada yangi ilmiy izlanishlar va tadqiqotlarni taqozo etadi. Bu borada soha mutasaddilari va olimlarimiz alohida e'tibor qaratishlari lozim.

Intellektual salohiyat sohasida ilmiy izlanishlar olib borgan olimlardan L.V.Nesterov, G.T.Ashirovalar intellektual salohiyatni takror ishlab chiqarish manbalari sifatida quyidagilarini ko'rsatib o'tishgan: ta'lim, fan, sog'liqni saqlash, axborot xizmati, madaniyat va san'at [6]. Albatta, ko'rsatilgan manbalarning barchasi zarurat va intellektual salohiyat takomillashuvining muhim manbalari hisoblanadi. Biroq biz tadqiqotimiz davomida va Yangi O'zbekiston strategiyasi asosida intellektual salohiyatni takror ishlab chiqarish manbalari quyidagilar degan xulosaga keldik:

- Ta'lim va tarbiya;
- Fan va innovatsion g'oyalar;
- Sog'liqni saqlash va sog'lom turmush tarzi;
- Axborot texnologiyalari;
- Madaniyat, san'at;
- Ma'naviyat.

NATIJALAR. Intellektual salohiyatni oshirishda ushbu manbalar muhim rol egallashi

barobarida, u jamiyatning ichki imkoniyat, resurs va genetik o'ziga xoslik, mehnat va ma'naviy merosi bilan ham uzviy bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan yoshlarning intellektual salohiyatlarini oshirish uchun yuqoridagi omillarga alohida e'tibor qaratish zarur. Jumladan, insonning o'z-o'zini tarbiyalashi va o'z-o'zini anglashi orqali yuksalib boradigan intellektual salohiyat uchun ta'lim, tarbiya va boy ma'naviy merosdan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yoshlarning intellektual salohiyatlarini yuksaltirishda bizga ajdodlarimizning boy ma'naviy merosi muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Davlatimiz rahbari ta'kidlaganlaridek, "Agar tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, buyuk ajdodlarimiz erishgan olamshumul yutuqlar zamirida avvalo ona Vatanga, xalqqa xizmat qilishdek olijanob maqsad mujassam ekanini ko'ramiz. Masalan, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug'bek singari ulug' allomalar, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi shoir va mutafakkirlar, Abdulla Avloniy, Fitrat, Abdulla Qodiriydek ma'rifatparvar adib va olimlar mashhur ilmiy kashfiyotlarini, o'lmas badiiy asarlarini aynan kamolot yoshida yaratganlarini hammamiz yaxshi bilamiz va bu bilan faxrlanamiz. Bizning tomirlarimizda ana shunday ulug' bobolarimizning qoni oqar ekan, ularning munosib vorislari bo'lish, ular kabi yuksak maqsadlar sari intilib yashash barchamizning ezgu burchimizdir"[1]. Bu burchni anlash va ajdodlarga munosib voris bo'lish esa, ular qoldirgan ma'naviy merosni o'rganish va undan oqilona foydalangan holda Vatanimiz va xalqimiz manfaatlarini uchun yuksak salohiyatli shaxs bo'lib kamol topib, chinakam vatanparvar, elsevar sifatida faoliyat ko'rsatishni talab etadi. Shuning uchun biz yoshlarning intellektual salohiyati masalasida milliy o'zligimizni bildiruvchi va dunyoqarashimizni shakllantirib, ilmiy salohiyatimizni oshiruvchi Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ma'naviy merosidan unumli foydalanish tizimini takomillashtirishimiz zarur. Bu borada esa, ta'lim tizimida, tarbiya jarayonida va ijtimoiy faoliyatda nohiziqli tafakkur tarzini shakllantirish metodologiyasini ishlab chiqib, uni samarali tarzda tatbiq etishimiz lozim. Buning uchun esa ta'lim, fan, ma'naviyat va ma'naviy merosimizga esa sinergetik yondashuv asosida uning evristik ahamiyatini ilmiy jihatdan tadqiq etish har bir ziyoli va maorif ahlining muhim vazifasiga aylanishi kerak.

Sinergetik tafakkurning yana bir prinsipi – nohiziqli tafakkur determinizmni rad etadi. Bundan tashqari, sinergetik tafakkur olamni yangicha ko‘rishni shakllantiradi. Bu o‘z navbatida yoshlarimizdan dunyoqarashining shakllanishi va o‘zgarishi, aqliy qobiliyatlarini yuksalishini talab etadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev yoshlarimizning tarbiyasi, intellektual salohiyati va uning bugungi davr uchun talab darajasida bo‘lishini, milliy o‘zligimizni yo‘qotmagan holda takmil topishini nazarda tutib, o‘z takliflarini beradi: “Yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda, ilmiy-texnologik talablarni hisobga olib isloh qilish, takomillashtirish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy va ma‘naviy asosda shakllantirishni taqozo etmoqda. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarini shakllantirishda oila, maktabgacha ta‘lim, umumiy ta‘lim, o‘rta maxsus kasb-hunar va oliy ta‘lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to‘liq yuzaga chiqarish va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko‘tarish darkor.

XULOSA. Ushbu yo‘nalishdagi ishlarimiz samarasini oshirish uchun yana ko‘plab tadbirlarni amalga oshirish zarur. Jumladan:

- ma‘naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish;
- tarbiya jarayonida uzluksizlik, uzviylik tamoyillariga tayangan holda, avvalo, bo‘ljak va yosh onalarga e‘tiborni kuchaytirish;
- bolalarni go‘dakligidan boshlab yuksak ma‘naviy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bo‘yicha eng muhim yo‘nalishlarni belgilash;
- yoshlarda Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, mustahkam iroda, mafkuraviy immunitet, mehroqibat, mas‘uliyat, bag‘rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash, mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarini bosqichma-bosqich shakllantirish”[1]. Bu chora-tadbirlar yoshlarimizning Vatana va xalq oldidagi burchlari va vazifalarini, kelajakdagi istiqbolini ham belgilab beradi.

Yangi O‘zbekistonda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish uchun ta‘lim va tarbiyaga, ma‘rifat va ma‘naviyatga e‘tibor berish, bu sohada islohotlar o‘tkazish barobarida, yoshlarimizning intellektual salohiyatlarini oshirish, zamonaviy bilimlarni egallashlari uchun bor imkoniyat va sharoitlardan foydalangan holda ajdodlarimizning boy ma‘naviy merosini o‘rganib, uni yangi

jamiyatda yangicha tarzda tatbiq etib, yangi g‘oyalar, ta‘limot va ilmiy kashfiyotlarni yaratib, nohiziqli tafakkur tarzini shakllantirishimiz lozim. Shunda biz maqsad qilgan chinakam vatanparvar, xalqining manfaatlarini himoya qila oladigan, mamlakat manfaatlarini uchun xizmat qiladigan bilimli, salohiyati yuksak yoshlar kamol topishadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. -Т.: О‘zbekiston нашриёти. 2021. Б.254.
2. Мирзиёев Ш.М. Халкимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. – Т.: Ўзбекистон, 2018. 2-том. –491-б.
3. Alikulov S.A., Rizaev I.I. Methodological problems of research of social systems //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 2. – С. 717-720.
4. Кадомцева С.В. Экономические основы системы социальной защиты. М.: 1997. С.89.
5. Нестеров Л.В., Аширова Г.Т. Национальное богатство и человеческий капитал. // Вопросы экономики, 2003, № 2. – С.103 асосида муаллифлар томонидан тайёрланган.
6. Тураев Б.О., Ризаев И.И. Сinergetическое мышление в современном понимании //Культура и антикультура. – 2022. – С. 181-185.
7. Муминова З.О. Сinergetический анализ духовного бытия человека //Credo new. – 2015. – №. 2-2. – С. 8-8.
8. Кушаков Ш.С. Проблема духовного в теологии и философии мусульманского Востока //Исламская культура и мировая цивилизация/под ред. Д.А. Гуцина, Ю.Н. Солонина, М.Санаи. СПб. – 2001.
9. Imomaliyevich R.I. Synergetics: The Path from General Systems Theory to Self-Organization //Global Scientific Review. 2023. – Т. 22.С.317-324.
10. Usmonov F.N. The role rationalization in the acceleration of life sequence //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 3. – С. 227-229.
11. Alikulov X., Haqqulov N.Q. Spiritual maturity and philosophical thinking dependence of development //ISJ Theoretical & Applied Science. – 2020. – Т. 4. – №. 84. – С. 164-167.
12. Khotambekovna E.M. Systematic analysis of education //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2021. – Т. 3. – С. 31-35.